

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

КОВАЛЬ ОКСАНА ЯРОСЛАВІВНА

УДК 342.5: [34+17]

**ЛЕГІТИМНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ:
СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВОВИХ І МОРАЛЬНИХ
АСПЕКТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент
Цуркан-Сайфуліна Юлія Василівна,
Чернівецький юридичний інститут
Національного університету
«Одеська юридична академія»
завідувач кафедри теорії та історії держави і права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Зозуля Євген Вікторович,
Донецький юридичний інститут МВС України
професор кафедри загальноправових дисциплін

кандидат юридичних наук, доцент
Котуха Олександр Степанович,
Львівський торговельно-економічний університет
декан юридичного факультету

Захист відбудеться «30» березня 2018 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1–3, аудиторія 301 XIX навчального корпусу).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1).

Автореферат розісланий «28» лютого 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Проблема ефективності державної влади, способів і механізмів підвищення її легітимності актуалізується через постійні зміни в країні, які зумовлюють трансформацію змісту суспільних цінностей. При цьому, ефективність державної влади залежить не лише від її реформування і приведення в оптимальний стан її структурної і функціональної складових, але і від морально-правових засобів і способів її реалізації.

Демократія передбачає наявність фундаментального права суспільства впливати на владу і процеси прийняття державних рішень. Подальші шляхи розвитку державності і суспільства демократичним шляхом, способи управління суспільством в період моральної кризи, неминуче призводять до питання про знаходження і взаєморозуміння між державною владою і суспільством, тобто актуалізують проблему легітимності державної влади.

Формування філософських, політологічних і соціологічних підходів до аналізу процесу легітимності державної влади пов'язано з роботами Р. Арона, Д. Бітема, П. Бурдьє, М. Вебера, Б. Вестлі, Е. Гофмана, Д. Істона, Т. Лукмана, Н. Лумана, Ч. Мілса, Т. Парсонса, Г. Саймона, О. Тоффлера, Ж-Л. Шабо, М. Фуко, Ф. Фукуями, Л. Фуллера, Ю. Хабермаса, К. Ясперса та ін.

Проблема правових і моральних аспектів легітимності державної влади є мало вивченою предметною сферою, хоча ряд рішень цієї проблеми можна знайти в працях сучасних дослідників. Дослідження окремих питань щодо легітимності державної влади здійснено у працях сучасних вітчизняних науковців: Є. Бистрицького, О. Висоцького, В. Волонця, К. Вороніної, С. Гладія, К. Гольцмана, І. Жаровської, Є. Зозулі, Н. Драсеневи́ча, Ю. Калюжної, В. Ковальчука, О. Котуха, О. Кудрявцева, Т. Кузьменко, А. Міщенко, П. Манджолі, В. Невідомового, М. Неліпи, В. Нечипоренка, М. Ніколко, П. Олещука, С. Оліфренко, І. Рибак, П. Розанвалона, С. Рябова, Т. Сивака, С. Сливки, Л. Спиники, І. Толстова, М. Тура, В. Чубаєвського, Х. Хвойницької, Є. Цокура, Ю. Цуркан-Сайфуліна, О. Шульги, В. Фадеева, Є.П. Юрійчука та ін.

Однак, сьогодні комплексні дослідження співвідношення правових і моральних аспектів легітимності державної влади відсутні. Отже, актуальність обраної теми визначається необхідністю вироблення теоретичних основ дослідження морально-етичних контекстів поняття легітимності влади та їх вияві у нормах права; переосмислення поняття легітимності влади і її практичного здійснення в умовах глобалізації; розширення методології дослідження взаємодії моральних і правових засад легітимності державної влади в сучасному інформаційному суспільстві.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової наук на 2016-2020 роки, затверджених Національною академією правових наук України 03 березня 2016 р. № 14-10, а також у контексті наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ: «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (Державний реєстраційний номер 0113U002433) та «Проблеми реформування правової системи України» (Державний реєстраційний номер 0113U007492).

Мета і завдання дослідження. *Мета роботи* – комплексно опрацювати та здійснити співвідношення правових і моральних аспектів реалізації легітимності державної влади. Для реалізації вказаної мети сформульовано такі завдання:

- проаналізувати підходи до визначення поняття легітимності влади та її сутності;
- здійснити співвідношення понять «легітимність», «легальність», «законність»;
- визначити форми юридичної репрезентації принципу легітимності влади;
- охарактеризувати засоби реалізації легітимності влади в нормах і принципах права;
- простежити особливості забезпечення легітимності влади в правових умовах України;
- розкрити морально-етичні контексти поняття легітимності влади та їх вияв у нормах права;
- виділити практичні аспекти легітимізації влади в умовах глобалізації;
- обґрунтувати перспективи взаємодії моральних і правових засад легітимності державної влади в інформаційному суспільстві.

Об'єкт дослідження - суспільні відносини, що виникають у процесі легітимації державної влади.

Предметом дослідження є співвідношення правових і моральних аспектів реалізації легітимності державної влади.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становить комплекс філософських, загальнонаукових та спеціально-правових методів, що забезпечують здійснення об'єктивного аналізу предмета дослідження. Особливості предмета і мети дослідження зумовили використання наступних методів: *історичний* застосовувався для з'ясування ідей щодо підходів до визначення поняття легітимності в формально-правовому і політико-правовому аспектах у працях античних мислителів, філософів епохи середньовіччя, відродження та просвітництва, вчених сучасності, що

надало змогу з'ясувати історію становлення поглядів на проблему визначення поняття, сутності, функціонального призначення, співвідношення понять «легітимність», «легальність», «законність» (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3); *системний* зумовив можливість встановити правові механізми реалізації легітимності державної влади, зокрема форми юридичної репрезентації принципу легітимності влади та визначити основні морально-етичні контексти поняття легітимності влади та їх вияв у нормах права (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1); *структурно-функціональний* використано при визначенні засобів реалізації легітимності державної влади в нормах і принципах права і особливостей забезпечення легітимності влади у вітчизняних правових умовах (підрозділи 2.2, 2.3); *метод порівняння* надав змогу співставити правові та моральні аспекти реалізації легітимності державної влади, визначити риси тотожності, схожості та відмінності, виокремити загальне та особливе (підрозділи 1.3, 3.2); за допомогою *прогностичного* методу було з'ясовано тенденції та перспективи розвитку та взаємодії моральних і правових засад легітимності державної влади в інформаційному суспільстві та в контексті практичного її здійснення в умовах глобалізації (підрозділи 3.2, 3.3).

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертаційна робота є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним монографічним дослідженням, присвяченим співвідношенню правових і моральних аспектів реалізації легітимності державної влади.

Наукова новизна здійсненого дослідження полягає в тому, що:
уперше:

- застосовано методологічний підхід, який передбачає диференціацію структурної та функціональної складової легітимності державної влади, яка дозволяє співвідношення її моральних і правових аспектів;

- на основі аналізу правової природи легітимності державної влади визначено і обґрунтовано її правові форми організації і вираження;

- виокремлено правове і політичне розуміння легітимності державної влади, розкрито їх переваги та недоліки. В контексті цього розрізнення реалізована можливість оцінити роль права в комплексі легітимізаційних засобів як реалізуються як органами державної влади, так і громадянським суспільством;

удосконалено:

- методи правової легітимності, які не тільки спрямовані на набуття державною владою легітимного статусу, а й сприяють оцінюванню державної влади суспільством з точки зору її цінності та виправданості;

- основні шляхи і засоби морально-правового виходу з кризових ситуацій, що складаються у процесі легітимності державної влади;

- концепцію залежності правових форм легітимації державної влади від конкретного культурного та історичного типу держави. Визначено, що дієвість правових процедур в легітимації державності влади залежить від їх зв'язку з правовими ідеями рівності і порядку;

отримали подальшого розвитку:

- практично-прикладні рекомендації щодо підвищення легітимності державної влади. Зокрема, виявлено тенденції, з якими пов'язано ослаблення і кризи державної влади в суспільстві та в подоланні яких полягає оптимізація її правової легітимності. Обґрунтовано напрями оптимізації легітимності державної влади в сучасних умовах.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані в дисертації висновки, положення та пропозиції можуть бути використані у:

- науково-дослідній сфері – для удосконалення та подальшого розвитку загальнотеоретичних уявлень про категорію «легітимність державної влади» в теорії права та галузевих науках;

- правотворчій та правозастосовній діяльності – аналітичні напрацювання і розробки суб'єкти правотворення та правозастосування можуть використати для удосконалення чинних і прийняття нових законів та інших нормативно-правових актів, а також поліпшення якості законодавчої та правозастосовної практики;

- навчальному процесі – під час підготовки курсу лекцій для дисциплін «Теорія держави і права», «Актуальні проблеми теорії держави і права», «Порівняльне правознавство», «Філософія права», «Соціологія права». Окремі положення дисертаційної роботи можуть бути використані для підготовки відповідних розділів підручників та навчальних посібників;

- правовиховній роботі – для підвищення правової культури учасників правотворчої та правозастосовної діяльності.

Особистий внесок здобувача. Усі сформульовані в дисертаційній роботі положення та висновки обґрунтовано на основі самостійних досліджень автора. Для аргументації окремих положень дослідження використано наукові праці інших учених, на які зроблено відповідні посилання.

Апробація матеріалів дисертації. Дисертація обговорена та схвалена на кафедрі теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ. Низку її положень виголошено в доповідях на науково-практичних заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства майбутнього» (м. Дніпро, 13-14 січня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Право, суспільство і держава: форма взаємодії майбутнього» (м. Київ, 13-14 січня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції

«Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності» (м. Харків, 17-18 березня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права» (м. Львів, 17-18 березня 2017 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено в 11 публікаціях, з яких сім статей у друкованих наукових фахових виданнях України, одна стаття електронному фаховому виданні України.

Структура та обсяг дисертації складається з вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок, з яких 197 – основний текст, 17 – список використаних джерел (211 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми; висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету і завдання дослідження, його об'єкт та предмет; охарактеризовано використані в дослідженні методи; сформульовано наукову новизну одержаних результатів та її практичне значення; подано відомості про апробацію основних положень дисертаційної роботи; зазначено її структуру.

Розділ 1 «Концептуальні межі і методологічна визначеність поняття легітимності влади» містить три підрозділи, у яких проведено історіографічний огляд особливостей теоретико-правового розуміння легітимності влади, розглянуто специфіку теоретико-правового поняття легітимності влади, визначено співвідношення понять «легітимність», «легальність», «законність».

У підрозділі 1.1 «Історіографія проблеми та ключові напрями дослідження» здійснено узагальнення наукових поглядів та концепцій легітимності влади як теоретико-правового явища.

Визначено, що у радянський період питання легітимності, через ідеологічне одноманіття, не було предметом глибоких досліджень. У тогочасній політико-правовій теорії та практиці вважалося, що влада – народна та сформована з найбільш гідних представників народу і не потребувала додаткових механізмів схвалення та визнання. Проблематика легітимності набула актуальності у сучасних умовах вітчизняного розвитку України як незалежної, демократичної та правової держави. Причиною цього є зміна моделі організації державотворення, прийняття і розуміння влади суспільством та людиною, трансформація правової системи, євроатлантичні інтеграційні процеси тощо.

Зроблено висновок, що зацікавленість проблематикою легітимності, зазвичай, актуалізується в періоди політико-правових

трансформацій, суспільно-політичної невизначеності, кризи влади та критичного падіння довіри до держави та владних інститутів. Зазначається, що більшості випадків дослідження містять не лише певні узагальнені чи авторські теоретичні концепції та теорії, але й були зорієнтовані на встановлення причин кризи легітимності та делегітимації владних і державно-управлінських інститутів, та містили різноманітні практичні рекомендації, методики і технології подолання кризових явищ та перестороги щодо їх недопущення у майбутньому.

Більшість сучасних теорій про легітимність ґрунтується на класичній типології Макса Вебера, який виділив традиційний, харизматичний і раціонально-правовий типи. Надалі веберівська концепція була значно розширена і інтерпретована філософами, політологами та правниками.

Характерною рисою сучасних досліджень проблем легітимності, є відсутність концептуальної цілісності та термінологічної вивіреності. Вітчизняні дослідники розглядають легітимність, головним чином, в контексті політичної влади, громадянського суспільства, системи політичного та державного управління, традицій державотворення тощо.

У підрозділі 1.2 *«Методологія дослідження»*, за основу взято найбільш поширені в сучасній правовій науці теоретичні та практичні методи і принципи наукового пошуку, пізнання та аналізу, які дають можливість розкрити морально-правову проблематику джерел владної легітимності, встановити їх місце в системі владно-політичних відносин і процесів, визначити тенденції та перспективи подальшого розвитку держави.

Наукове дослідження ґрунтується на системі методологічних принципів: історизму, об'єктивності, системності, послідовності, конкретизації, соціального детермінізму та інших. Оскільки проблематика легітимності державної влади знаходить відображення не лише в правовій науці, але і в політології, філософії, історії та інших наукових напрямках, тож доречним є використання міждисциплінарного підходу до дослідження легітимності державної влади.

Методологічну основу дисертаційного дослідження становить комплекс філософських, загальнонаукових та спеціальних методів пізнання правових явищ, що забезпечують єдність гносеологічного, соціально-філософського, політологічного та соціально-психологічного аналізу феномена легітимності державної влади. Зокрема, використано такі методи, як діалектичний, метод структурно-функціонального аналізу, компаративний метод, методи синергетики та системного аналізу й інші.

У підрозділі 1.2 *«Поняття легітимності в формально-правовому і політико-правовому аспектах»* зазначено, що легітимація – публічний

процес засвідчення, схвалення, виправдання або доведення обґрунтованості та необхідності певної соціальної дії, статусу або інституції. В політично-правовій сфері обґрунтованість і необхідність підкоряються вищому принципу – справедливості.

Вимога легітимності державної влади є водночас необхідною умовою забезпечення політико-правової стабільності в суспільстві. Ця стабільність означає, що завжди в суспільстві повинні існувати засоби вирішення конфліктів шляхом пошуку рішення, що було б не лише легальним, але й також легітимним. Повинен відбуватися вихід із суто формально-правової площини в сферу суспільно-політичну, де діють і нерідко протидіють різні інтереси, які слід враховувати. До того ж, навіть в умовах складних політичних конфліктів, не ставиться під сумнів потреба в низці обов'язкових для демократичного суспільства і відповідної йому політико-правової системи інститутів. Йдеться зокрема про наявність незалежних ЗМІ, політичних партій, проведення виборів на рівних для їх учасників умовах.

Легітимність влади передбачає узгодження її дій з уявленнями людей не тільки про справедливість, а й також про законність та доцільність. Саме тому легітимність слід розглядати як ступінь адекватності інститутів державної влади, владних структур, а також конкретних осіб, носіїв цієї влади уявленням суспільства про згадані вимоги справедливості, законності й доцільності.

У підрозділі 1.3 «Співвідношення понять «легітимність», «легальність», «законність» наголошено, що легальність – це поняття, що виражає формально-юридичну законність, об'єктом якої може бути влада, політичні інститути, політична діяльність. Легальність встановлюється і гарантується владою. На відміну від легітимності, що може бути, харизматичною, легальність – раціональна. Форма легальної інституалізації влади – законодавство, зокрема про вибори до парламенту, президента тощо.

Легітимність державної влади - це прийняття влади населенням держави, довіра до неї, визнання права суб'єкта державної влади керувати соціальними процесами. Легітимність державної влади знаходить своє відображення в суспільній свідомості і пов'язана з комплексом очікувань від державної влади стану захищеності, безпеки, стабільності, економічного добробуту. Це ті самі ресурси, які створюють і можуть створити ефект легітимності. Згода суспільства на моральне право влади керувати ним визначається не стільки відповідністю останньої певному ідеальному уявленню про неї в суспільній свідомості, скільки здатністю влади впливати на формування позитивного ставлення до неї, в тому числі і за допомогою критеріїв її оцінки.

Легітимація – це процедура суспільного визнання якоїсь дії, події або факту, дійової особи. Вона покликана забезпечити довіру, згоду, політичну участь без примусу, а якщо воно не досягається - виправдання такого примусу, використання сили. Легітимність – це наслідок легітимації. Саме тому, легітимація державної влади – це динамічний процес досягнення і формування легітимності, що являє собою процес набуття державною владою легітимного статусу, а також – оцінювання державної влади суспільством. Тобто, це процес приведення діяльності державної влади у відповідність з системою очікувань суспільства, які багато в чому визначаються його особливостями і станом.

Розділ 2 «Правові механізми реалізації легітимності влади» містить три підрозділи.

У підрозділі 2.1 *«Форми юридичної репрезентації принципу легітимності влади»* зазначено, що право як сукупність норм і приписів забезпечує функціонування та діяльність державної влади, визначає процедури взаємовідносин населення з владою, але при цьому не співпадає із забезпеченням законності. Право, як засіб забезпечення довіри суспільства до державної влади, з однієї сторони, закріплює критерії правової обґрунтованості управління суспільством, з іншої – є сукупністю гарантій правової захищеності суспільства, громадян.

Виділено дві основні правові форми легітимації влади: опосередковані (створення умови для легітимації державної влади) та безпосередні (діяльність влади прямо спрямована на її легітимацію).

Важливою правовою формою легітимації державної влади в сучасному суспільстві є антикорупційна діяльність. Ця правова форма легітимації державної влади характеризує сучасну державу і саме через неї легітимізується. Корупція підриває довіру населення до органів державної влади, завдаючи непоправної шкоди її легітимності. Корупція знижує здатність органів державної влади приймати і реалізовувати суверенні рішення в сфері забезпечення правопорядку. Корупція, сформувавшись в економічній сфері, у процесі свого розвитку і відсутності ефективного суспільно-правового контролю, швидко вкорінилася у сферу державно-владні відносини, деформуючи державну і правову систему. Якщо антикорупційна діяльність ефективна, то і державна влада є легітимною, а рівень корупції, в свою чергу, є важливим показником з одного боку, ефективності, з іншого – легітимності державної влади.

У підрозділі 2.2 *«Засоби реалізації легітимності влади в нормах і принципах права»* констатовано, що норми і принципи права визначають, якими засобами держава забезпечує виконання своїх рішень, оскільки право в об'єктивному значенні – це дієвий засіб регулювання суспільних відносин незалежно від того, демократичним, авторитарним або

тоталітарним є державний режим в окремо взятій країні в той чи інший період.

Визначено, що правова легітимація державної влади – це динамічний процес приведення діяльності органів державної влади у відповідність з очікуваннями і ціннісно-правовими орієнтаціями суспільства за допомогою принципів і норм права.

Звернено увагу на те, що право має кілька ознак, що визначають його тісний зв'язок з державним режимом:

1) державна влада використовує певний набір методів правового регулювання в межах конкретного політичного режиму. Традиційна градація методів така, що у демократичних режимів переважають диспозитивні методи правового регулювання; авторитарні режими характеризуються масовим використанням імперативного регулювання суспільних відносин;

2) обсяг (сфера) суспільних відносин, врегульованих нормами права. Ці сфери можуть бути різними, однак, в антидемократичних режимах існує тенденція до розширення предмета правового регулювання, домінує спроба охопити правовим регулюванням якомога більшу сферу суспільних відносин.

Прагнення державної влади набути легітимного статусу пов'язано зі стабільним розвитком громадянського суспільства, оптимізацією правової основи законодавства, зростанням організаційного потенціалу державного апарату, в якому праву відведена основна роль в сфері легітимації державно-владних відносин.

У підрозділі 2.3 «Своєрідність забезпечення легітимності влади в правових умовах України» наголошується, що складність сучасного стану української держави та її керівництва полягає у тому, що криза легітимності та делегітимаційні процеси охопили всі рівні політичного та державного управління.

За останніх 25 років відбулося принаймні три масштабні події, безпосередньо пов'язані з визнанням легітимності влади (1991, 2004 та 2013-2014 рр.). Первинно ці події були спровоковані через кризу легітимності влади, тобто її делегітимацію. Дії владних структур не знаходять позитивної оцінки та необхідної підтримки у суспільстві від рівня місцевого управління до рівня вищого політичного та державного управління. Більше того делегітимаційні процеси в сучасній Україні мають як персоналізований характер, що виявляється в низькому рівні довіри до більшості представників вищого керівництва держави, так і структурний характер – висловлення та демонстрація недовіри з боку суспільства всій системі державних органів влади та інститутів управління.

Проблема ускладнюється ще й тим, що виборча модель легітимації, одна із головних складових сучасної легітимаційної політики та практики, внаслідок суспільно-політичних процесів та дій органів влади, виявилася багато в чому дискредитованою в очах суспільства і політикуму та потребує вдосконалення. У схожому стані знаходиться і судова гілка влади, ефективна та неупереджена робота якої в демократичних країнах значно посилює легітимаційний потенціал та легітимаційний «запас міцності» органів державної влади та керівництва держави.

Розділ 3 «Моральні засади правової легітимності» присвячений дослідженню особливостей та закономірностей вирішення проблемних аспектів легітимності влади.

У підрозділі 3.1 *«Основні морально-етичні контексти поняття легітимності влади та їх вияв у нормах права»* визначено, що здійснення державної влади у відповідності до встановлених і прийнятих форм та норм, не є запорукою того, щоб державну владу вважати легітимною. Порядок набуття легітимності, встановлений державною владою, також потребує морально-правового закріплення та суспільного визнання.

Ідеальним випадком є збіг легітимності і легальності державної влади. Однак у такому випадку проблема легітимності взагалі не виникає, так як державна влада сприймається суспільством як повністю відповідна своєму соціальному призначенню – утвердження і забезпечення прав та свобод людини. Проблема легітимності виникає при розбіжності змістовної легітимності і легальності, державна влада може мати легальний характер і в той же час бути нелегітимною. Набуття і використання державної влади навіть відповідно до встановлених норм права, ще не свідчить, що державна влада – легітимна. Державна влада є легітимною тільки в разі обґрунтованості в суспільній свідомості встановлених законом правил діяльності державної влади та її відповідності моральних засадам суспільства.

У підрозділі 3.2 *«Колізії переосмислення поняття легітимності влади і практичного її здійснення в умовах глобалізації»* визначено, що подальша оптимізація рівня легітимності державної влади повинна здійснюватися, насамперед, за допомогою правової оптимізації повноважень органів державної влади і розподілу їх відповідальності.

У підрозділі 3.3 *«Перспективи взаємодії моральних і правових засад легітимності державної влади в інформаційному суспільстві»* визначено, що оптимізація рівня легітимності державної влади повинна здійснюватися за допомогою розвитку інститутів громадського контролю за діяльністю органів державної влади, активізації інститутів громадянського суспільства та свободи правового розвитку громадян в комунікативній системі органів державної влади і суспільства.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на основі одержаних наукових та практичних результатів вирішено поставлене наукове завдання щодо дослідження теоретико-правових аспектів легітимності державної влади. Розв'язанню постановленого в дисертації завдання сприяли філософські, загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, за допомогою яких обґрунтовано достовірні результати, що мають якісні та кількісні показники легітимності державної влади.

1. Легітимність – це процес надання офіційного значення, статусу. Як властивість будь-якого соціального явища, легітимність має певні особливості: визнання, довіра і прийняття, схвалення, виправдання на підставі відповідності моральним, естетичним, релігійним максимам (вимогам, правилам, ідеалам, нормам) і правовим вимогам. Легітимність не є не змінним явищем. У процесі соціальної еволюції відбувається поступова зміна мотивів і цінностей, які легітимізують владу. У додержавних утвореннях домінувала міфологічна свідомість, яка згодом змінилася на релігійно-метафізичну, яка була властива рабовласницьким і феодальним державам, і накінець, відбувається перехід до раціонального обґрунтування і визнання влади в період модерну.

Легітимність державної влади – це прийняття влади населенням держави, довіра до неї, визнання права суб'єкта державної влади керувати соціальними процесами, готовність їй підпорядковуватися. Історико-правовий аналіз еволюції легітимності державної влади, дозволяє констатувати, що сучасному суспільству властива раціональність, свобода, дотримання формальної рівності та процедур, необхідних для легітимності влади. Саме тому, специфіка сучасної влади у тому, що державна влада не може бути легітимована через релігію чи ідеологію. Легітимність державної влади знаходить своє відображення в суспільній свідомості і пов'язана з комплексом очікувань від державної влади захисту, безпеки, стабільності, економічного добробуту.

2. Легальність – це поняття, що виражає формально-юридичну законність, об'єктом якої може бути влада, політичні інститути, політична діяльність. Легальність встановлюється і гарантується владою. На відміну від легітимності, що може бути, харизматичною, легальність – раціональна. Форма легальної інституалізації влади – законодавство, зокрема акти обрання парламенту, президента тощо. Для громадян легальність полягає в дотриманні законів та їх виконанні.

Легітимізація – це процедура суспільного визнання дії, події або факту. Легітимність виникає наслідок легітимізації. Легітимізація державної влади як динамічний процес досягнення і формування легітимності, з одного боку, являє собою процес набуття державною владою легітимного

статусу, з іншого – процес приведення діяльності державної влади у відповідність з системою очікувань суспільства, які багато в чому визначаються його особливостями і станом розвитку.

Поняття «легітимність» і «легальність» (законність) не тотожні. Легітимність – це категорія, що має самостійний від інших термінів зміст, і на відмінно від законності (легальності) характеризує не об'єктивні, а суб'єктивні аспекти, а саме – визнання суб'єктом права і держави. У зв'язку з цим, слід розмежовувати легітимність і легальність, оскільки ототожнення цих категорій сучасними правниками призводить до прирівнювання поняття легітимності до законності.

3. Визначено дві основні правові форми легітимації державної влади: правова ідеологія та правові процедури, які є критеріями процесів легітимації. При цьому процедури можуть бути реалізовані лише через право, по суті, будучи правовим механізмом створення умов довіри до державної влади. Легітимація – це процес узгодження ідеології і процедури. Доцільність процедур пояснюється ідеями, а ідейність знаходить вираз у практиці шляхом приведення ідейно-правових цінностей в реальність.

4. Встановлено, що не примус, а перш за все авторитет та визнання норм права сприяє їх дії. Тому легітимність правових норм є основною властивістю позитивного права, а не забезпечення їх дії через примус. Встановлено, що правова норма наповнена легітимаційним змістом. Право як сукупність норм і приписів оформляє основи діяльності державної влади, визначає процедури взаємовідносин народу з владою, але при цьому не збігається із забезпеченням законності. Право як засіб забезпечення довіри суспільства до державної влади, з однієї сторони, закріплює критерії правової обґрунтованості управління суспільством, з іншої – постає як сукупність гарантій соціально-правової захищеності суспільства, громадян.

Правова інтерпретація ідей рівності та порядку є засобом вираження індивідуальних інтересів по суті, і як наслідок, легітимізує державну владу. В межах нормативно-правової легітимації ідеологічний вплив підкріплено відповідними правовими процедурами, і навпаки - чинні правові процедури організації та функціонування державної влади у процесі легітимації набувають морального наповнення.

5. Основними правовими засобами забезпечення легітимності державної влади в Україні визначено наступні: закріплення правових процедур легітимації державної влади як передумов формування довіри населення до неї; правове оформлення невтручання державної влади в міжособистісну та приватно-правову сфери відносин; встановлення правових форм контролю в різних сферах над дотриманням органами

державної влади інтересів особистості і суспільства в цілому; утвердження і дотримання демократичних цінностей в суспільстві; подолання правового нігілізму населення.

6. Здійснення державної влади у відповідності до встановлених і прийнятих форм і норм, не є запорукою того, щоб державну владу вважати легітимною. Порядок набуття легітимності, встановлений державною владою, також потребує морально-правового закріплення та суспільного визнання. Державна влада є легітимною лише в разі обґрунтованості в суспільній свідомості встановлених законом правил діяльності державної влади та її відповідності моральних засадам суспільства.

7. З розвитком глобалізаційних процесів набуває особливої актуальності проблема забезпечення легітимності державної влади у нових умовах. Однією із причин делегітимації як процесу втрати консенсусу у відносинах влади та суспільства виступає недовіра суспільства до влади, точніше – до здатності влади забезпечити надійний захист від терору, збройних конфліктів, не порушуючи конституційних прав та свобод громадян.

У багатьох сучасних державах постає необхідність налагодження конструктивної правової взаємодії між владними інститутами та громадянами. Адже трансформація традиційних державно-правових структур модерного інформаційного суспільства, поступовий процес становлення міжнародних економічних та політичних інституцій, зумовлює трансформацію механізмів забезпечення легітимності влади.

8. У багатьох державах, у тому числі й в Україні через низький ступінь довіри влади, централізоване прийняття рішень, високий рівень корупції в державних органах, низька ефективність управління зумовлюють кризу легітимності влади. Функціонування державної влади в умовах інформаційного суспільства потребує істотних змін, які повинні відобразитися в послідовному створенні і забезпеченні умов розвитку процесу комунікації між суспільством і державою. Це можливо через запровадження ефективного електронного урядування, що полягатиме у формуванні нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян завдяки сучасним електронним формам взаємодії, залучення громадян до прийняття управлінських рішень, зниженні витрат органів влади на реалізацію владних повноважень шляхом застосування сучасних інноваційних підходів, методологій та технологій (Інтернет речей, хмарні інфраструктури, Blockchain, Mobile ID, shareding economy, просування методики опрацювання даних великих обсягів (Big Data), а також застосування перспективних форм організації виконання завдань і проектів розвитку електронного урядування, зокрема публічно-приватного партнерства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Коваль О. Я. Співвідношення правових і моральних факторів визначення понять легітимності й легальності. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Вип. 2. С. 32-44 .
2. Коваль О. Я. Співвідношення понять «легітимність» та «легальність» державної влади як визначальних категорій функціонування суспільства. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Вип. 3. С. 18-22.
3. Коваль О.Я. Підходи до розуміння легітимності влади в історії політичних і правових учень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 21-24. URL: http://www.pap.in.ua/5_2016/6.pdf
4. Коваль О.Я. Співвідношення понять «легітимність», «легальність» та «легалізація». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. С. 7-10.
5. Коваль О.Я. Правові форми легітимації влади. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С. 42-46.
6. Коваль О.Я. Теоретико-правові засади легітимності державної влади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2016. № 23. С. 32-35.
7. Коваль О.Я. Проблеми легітимності влади в сучасному інформаційному суспільстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5. С. 11-15.
8. Коваль О.Я. Підходи до розуміння поняття «легітимність» в концепціях М.Вебера і Д. Істона. Матеріали Міжнародної наук-практ. конф. «Право, суспільство і держава: форма взаємодії майбутнього» (м. Київ, 13-14 січня 2017 р.). Київ: ГО «Правовий світ», 2017. С. 142-143.
9. Коваль О.Я. Теоретико-правове розуміння правових форм легітимності державної влади. Матеріали Міжнарод. наук.-практич. конф. «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства майбутнього» (м. Дніпро, 13-14 січня 2017 р.). Дніпро: ГО «Центр правових наукових досліджень», 2017. С. 8-10.
10. Коваль О.Я. Легальність як юридична форма вираження легітимності влади. Матеріали Міжнарод. наук.-практич. конф. «Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності» (м. Харків, 17-18 березня 2017 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2017. С. 6-9.
11. Коваль О.Я. Роль раціонального права у формуванні демократичної легітимності. Міжнарод. наук.-практич. конф. «Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права» (м.

Львів, 17-18 березня 2017 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2017. С. 9-12.

АНОТАЦІЯ

Коваль О.Я. Легітимність державної влади: співвідношення правових і моральних аспектів реалізації. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2018.

У дисертації здійснено комплексне дослідження співвідношення правових і моральних аспектів реалізації легітимності державної влади. Розкрито основні теоретико-методологічні підходи щодо дослідження поняття легітимності у формально-правовому і політико-правовому вимірах та співвідношення з іншими поняттями. Проаналізовано форми юридичної репрезентації принципу легітимності влади. Проведено детальний аналіз особливостей легітимності влади в нормах і принципах права. Обґрунтовано основні морально-етичні поняття легітимності влади. Досліджено колізії переосмислення поняття легітимності влади і практичного здійснення в умовах глобалізації. Визначено перспективи взаємодії моральних і правових засад легітимності державної влади в інформаційному суспільстві.

Ключові слова: влада, держава, легітимність, легітимація, легальність, легалізація, законність, демократія, інформаційні технології, глобалізація.

АННОТАЦИЯ

Коваль О. Я. Легитимность государственной власти: соотношение правовых и моральных аспектов реализации. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 - теория и история государства и права; история политических и правовых учений. - Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2018.

В диссертации осуществлено комплексное исследование соотношения правовых и моральных аспектов реализации легитимности государственной власти. Раскрыты основные теоретико-методологические подходы к исследованию понятия легитимности в формально-правовом и политико-правовом измерениях и соотношении с другими понятиями.

Определено, что легитимация - публичный процесс заверения, одобрение, оправдание или доказательства обоснованности и необходимости определенной социальной действия, статуса или учреждения. В политико-правовой сфере обоснованность и необходимость подчиняются высшему принципу - справедливости. Легитимность власти предполагает согласование ее действий с представлениями людей не только о справедливости, но также о законности и целесообразности. Именно поэтому легитимность следует рассматривать как степень адекватности институтов государственной власти, властных структур, а также конкретных лиц, носителей этой власти представлениям общества о упомянутые требования справедливости, законности и целесообразности.

Проанализированы формы юридического репрезентации принципа легитимности власти. Раскрыто формы реализации репрезентации принципа легитимности власти. выделено две основные правовые формы легитимации власти: опосредованные (создание условия для легитимации государственной власти) и непосредственные (деятельность власти прямо направлена на ее легитимацию).

К косвенным формам относим экономическую направленность на социальную сферу. Так, например, экономическое закрепление системы социально-экономических прав, установление минимального размера оплаты труда, все это, по сути, является системой правовых средств, обеспечивающих первичную доверие к государственной власти. Эти средства формальные, могут быть не столь существенными для формирования устойчивой доверия, однако роль права в этом процессе очевидна. Кроме того, в опосредованных форм принадлежит культурно-массовая пропаганда. Пропагандируя, правительство убеждает население в их полезности, он показывает свое значение, отмечает свой вклад. Политика легитимации власти как приобретение признания, доверия проводимой государством через систему социализации личности, сферы воспитания, образования, культуры. Проведен детальный анализ особенностей легитимности власти в нормах и принципах права. Обоснованы основные морально-этические понятия легитимности власти. Указано, что осуществление государственной власти в соответствии с установленными и принятыми форм и норм, не является залогом того, чтобы государственную власть считать легитимной. Порядок приобретения легитимности, установленный государственной властью, также нуждается в морально-правового закрепления и общественного признания. Государственная власть является легитимной только в случае обоснованности в общественном сознании установленных законом правил деятельности государственной власти и ее соответствия моральным принципам общества.

Исследовано коллизии переосмысление понятия легитимности власти и практического осуществления в условиях глобализации. Дальнейшая оптимизация уровня легитимности государственной власти должна осуществляться, прежде всего, с помощью правовой оптимизации полномочий органов государственной власти и распределения их ответственности, предоставление сдерживания в деятельности законной формы. Смысл законодательного сдерживания как легитимации состоит в придании сложившимся границ деятельности государственного аппарата законной формы и обеспечении предсказуемости деятельности государственного аппарата в конкретных проявлениях действий органов государственной власти.

Определены перспективы взаимодействия моральных и правовых основ легитимности государственной власти в информационном обществе. Определено, что что оптимизация уровня легитимности государственной власти должна осуществляться посредством развития институтов общественного контроля за деятельностью органов государственной власти, активизации институтов гражданского общества и свободы правового развития граждан в коммуникативной системе органов государственной власти и общества. При условии, что самостоятельность личности реально значима, тогда возможно формирование и укрепление гражданского общества.

Ключевые слова: власть, государство, легитимность, легитимация, легальность, легализация, законность, демократия, информационные технологии, глобализация.

SUMMARY

Koval O.Y. Legitimacy of the government: the ratio of legal and moral aspects of implementation. - The manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Sciences in specialty 12.00.01 - theory and history of state and law; history of political and legal studies. - Lviv Polytechnic National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2018.

In the dissertation the complex investigation of the correlation of legal and moral aspects of the realization of the legitimacy of state power was carried out. The main theoretical and methodological approaches to studying the notion of legitimacy in the form of legal, political and legal dimensions and relations with other concepts are revealed.

It has been determined that legitimation is a public process of certification, approval, justification or proof of the validity and necessity of a particular social action, status or institution. In the politico-legal field, the validity and necessity of obeying the highest principle - justice. Legitimacy of

power involves reconciling its actions with the ideas of people not only about justice, but also about legality and expediency. That is why the legitimacy should be considered as the degree of adequacy of institutions of state power, power structures, as well as specific individuals, carriers of this power to the ideas of society about the above requirements of justice, legality and expediency.

The forms of legal representation of the principle of the legitimacy of power are analyzed. The forms of realization of representation of the principle of the legitimacy of power are revealed. There are two main legal forms of legitimization of power: they are mediated (creation of conditions for the legitimization of state power) and direct ones (the activity of the government is directly aimed at its legitimization).

By indirect forms include economic focus on the social sphere. For example, the economic consolidation of the system of socio-economic rights, the establishment of a minimum wage, all this, in essence, is a system of legal means that provide primary trust in state power. These funds are formal, may not be so significant to create lasting trust, but the role of law in this process is obvious. In addition, cultural forms of mass propaganda belong to indirect forms. Advocating, the government persuades the population in their usefulness, it shows its significance, notes its contribution. The policy of legitimizing power as gaining recognition, confidence is carried out by the state through the system of socialization of personality, education, education, culture.

A detailed analysis of the peculiarities of the legitimacy of power in the norms and principles of law has been carried out. The basic moral and ethical concepts of the legitimacy of power are substantiated. It is noted that the exercise of state power in accordance with established and accepted forms and norms is not a guarantee that the state power is considered legitimate. The procedure for obtaining legitimacy, established by the state authorities, also requires moral and legal consolidation and public recognition. State power is legitimate only in the case of the validity in the public consciousness of the rules of state power established by law and its compliance with the generic principles of society.

The collisions of rethinking the notion of the legitimacy of power and practical implementation in the conditions of globalization are investigated. Further optimization of the level of legitimacy of state power should be carried out, first of all, by legal optimization of the powers of state authorities and the distribution of their responsibilities, restraining in the legal form of activity. The meaning of legislative restraint as a legitimization is to add the established boundaries of the state apparatus's legal form and to ensure the predictability of the activities of the state apparatus in concrete manifestations of the actions of state authorities.

The prospects of interaction of moral and legal principles of legitimacy of state power in the information society are determined. It has been determined

that optimization of the level of legitimacy of state power should be carried out through the development of public control institutions on the activities of state authorities, the activation of civil society institutions and the freedom of legal development of citizens in the communicative system of public authorities and society. Provided that the independence of the individual is really significant, then the formation and strengthening of civil society is possible.

Keywords: government, state legitimacy, legitimacy, legality, legislation, law, democracy, information technology, globalization.

Підписано до друку 27.02.2018 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 180. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 255-49-00, (032) 261-24-15
e-mail: pais.druk@gmail.com; <http://www.pais.com.ua>